

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію
МІРОШНИЧЕНКА Олександра Вікторовича
на тему: «**Державне регулювання сільського розвитку**
в умовах децентралізації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження та зв'язок із науковими програмами, планами, темами

Вирішення проблемних питань регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації є одним із домінуючих процесів, що відбуваються у галузі державного регулювання. Незважаючи на всі застереження, усе більша кількість розвинених країн світу та країн, що розвиваються, приєднуються до цього процесу, зважаючи на матеріальні стимули з боку таких інституцій як Світовий банк та Європейський Союз. Тому нині важливо приділити увагу розробленню та обґрунтуванню теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо державного регулювання сільського розвитку в умовах завершення реформи децентралізації. Для досягнення таких підходів доцільно систематизувати нормативно-правові аспекти децентралізації, провести оцінку й аналіз розвитку сільських територій в Україні та країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку, а також визначити й запропонувати операційний план державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації.

Умови, що складаються на сільських територіях сьогодні, відображаються у різноманітних та складних змінах, які виникають через багатофакторну природу проблеми. Розвиток сільських територій супроводжується низкою негативних тенденцій, що свідчить про недоліки в економічній стратегії. Ця ситуація обумовлює необхідність активізації діяльності в напрямку децентралізації влади та впровадження сучасних економічних реформ для сільського розвитку.

Сьогодні ключовим аспектом трансформації, який визначає соціально-економічний розвиток сільських територій, є децентралізація системи управління. Роль децентралізації в цих процесах є важливою. Серед головних завдань децентралізації системи регулювання виступає подолання економічної диспропорції, дезінтеграційних процесів та асиметрій розвитку сільських територій, що стали наслідком незбалансованих взаємовідносин між державними органами та сільськими громадами. Багато ініціатив, спрямованих на покращення управління сільськими територіями мають значні труднощі. Маємо відмітити, що світова та європейська практика засвідчує можливість дослідження ролі децентралізації управління у соціально-економічному розвитку сільських територій, що є досить актуальним завданням сучасності.

Таким чином, поглиблення теоретичних положень та розроблення науково-практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення підходів державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації є актуальним завданням, що й обумовило вибір теми дисертації.

Актуальність представленої роботи підтверджується також тим, що вона виконувалася у відповідності з основними напрямками наукових досліджень Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою: «Удосконалення системи соціально-трудова відносин у сільському господарстві» (номер державної реєстрації 0116U001709), у межах якої автором надано пропозиції щодо удосконалення Концепції розвитку сільських територій та запропоновано операційний план державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень підтверджується проведенням автором аналізом наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених, логікою та чітко поставленими завданнями, опрацюванням великої кількості статистичних, аналітичних та нормативно-правових матеріалів.

Оцінюючи зміст дисертації, доцільно відмітити, що одержані в процесі здійснення дослідження наукові результати є обґрунтованими, а їх наукова новизна є достовірною відповідно до представлених у роботі доказів, створених за допомогою загальнонаукових та статистичних принципів, методів наукового абстрагування, синтезу, формалізації, логічного, порівняльного, економіко-математичного, факторного та прийомів комплексних досліджень.

Дисертація, виконана О. В. Мірошніченком, є завершеним науковим дослідженням, в якому представлено авторський підхід до розроблення теоретичних і методичних засад регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації, а переорієнтація напрямів розвитку, визначених у Стратегії Європа-2020, зумовила затвердження Європейською Комісією 29.06.2011 року пріоритетів фінансової політики Європи на період 2014–2020 рр. У межах цих напрямів досліджено низку інструментів для досягнення економічної, соціальної і територіальної згуртованості в контексті європейської політики єднання як однієї із провідних політик ЄС, передбачених нормативно-правовими актами Спільноти. Керуючись Угодою про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншого, обґрунтовано, що сторони співпрацюватимуть задля сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема, через поступове зближення їхніх політик і законодавства. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто автору.

У цілому структура і зміст дисертації свідчать про комплексний характер проведеного здобувачем дослідження.

Робота насичена статистичним матеріалом, що значно полегшує сприйняття аналітичних досліджень і висновків. Таблиці та рисунки легко сприймаються, не перевантажені умовними позначеннями.

Висновки, наведені в дисертації, відображають глибину досліджуваної проблеми, логічно побудовані та мають аналітичне підґрунтя. Реалізація пропозицій автора сприятиме створенню класифікації сільських територій, які містять соціальні, економічні, виробничо-господарські, політичні,

екологічні та природні елементи, що потребують безпосереднього контролю. Матеріали дисертації були предметом розгляду і дискусій на науково-практичних конференціях, в тому числі й міжнародних.

Достовірність, наукова новизна і практичне значення результатів дослідження

Ознайомлення з дисертацією О. В. Мірошніченка дає всі підстави стверджувати про достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що в ній містяться. Зміст дисертації охоплює ключові аспекти теми. Отримані результати підтверджуються широким використанням публікацій українських і зарубіжних авторів за темою дослідження, аналізом нормативно-правової бази та статистичних даних.

У процесі проведення дисертаційного дослідження використано законодавчі і нормативні акти України, офіційні статистичні матеріали, результати незалежних економічних досліджень, наукові праці українських і зарубіжних учених з відповідної тематики, матеріали міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій, симпозіумів і семінарів, результати власних досліджень автора. Результати дисертації відповідають визначеній меті.

Характеризуючи дисертацію О. В. Мірошніченка, слід зазначити, що основні її наукові положення викладено переконливо і логічно, висновки та рекомендації ґрунтуються на результатах власних досліджень здобувача. Достовірність практичних розробок автора підтверджується відповідними довідками. Враховуючи це, зроблено висновок, що одержані результати дослідження є достовірними.

Наукова новизна дисертаційного дослідження

Новизна дослідження полягає в обґрунтуванні й розробленні методичних, теоретичних положень та практичних рекомендацій, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання щодо державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації, зокрема:

удосконалено:

– визначення поняття «сільський розвиток» в авторській інтерпретації, де, на відміну від існуючих, сільський розвиток розглядається як комплексний процес покращення якості життя та економічного благополуччя сільських територій та їхніх мешканців, який базується на засадах сталого розвитку агропромислового сектору, сприяє підвищенню продуктивності праці та якості виробленої продукції, а також розвитку інфраструктури, збереженню та відтворенню природних ресурсів і впровадженню інноваційних технологій в агросекторі. Унікальність авторського тлумачення забезпечується: а) комплексним підходом, а саме: визначення охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із розвитком сільських територій, як-от економіка, соціальні аспекти, екологія та природні ресурси, що дає змогу зрозуміти взаємозв'язки між різними аспектами розвитку сільських територій і забезпечити більш ефективне управління цим процесом; б) фокусом на сталому розвитку, з урахуванням обмеженості природних ресурсів та екологічних наслідків, що сприятиме успішному розвитку сільських територій у довгостроковому періоді; в) універсальністю, оскільки визначення не обмежується конкретним регіоном чи країною і може використовуватися як у наукових дослідженнях, так і в практичній роботі з розвитку сільських територій у будь-якій частині світу;

– перелік ключових пріоритетів, які мають враховуватися для налагодження ефективного державного регулювання сільського розвитку, що, на відміну від існуючих, містить удосконалення інституційно-правового забезпечення державного регулювання сільського розвитку; координацію державної аграрної політики; моніторинг усіх сфер сільського розвитку; формування стратегічних пріоритетів розвитку; організацію ефективного інформаційного забезпечення державного контролю за виконанням рішень щодо державного регулювання сільського розвитку в Україні. Це дасть змогу забезпечити параметри, як-от комплексність, відкритість, участь місцевого населення та орієнтація на місцеві ресурси;

набули подальшого розвитку:

– підходи до оцінювання сільського розвитку. На основі дослідження статистичних показників розвитку сільських регіонів різних типів доведено, що модель розвитку сільського регіону залежить від його типу, а саме: сільські регіони, розташовані поблизу міст і сільські віддалені регіони. Тому при плануванні заходів державного регулювання слід враховувати, що важливою відмінною рисою між успішними та неуспішними сільськими регіонами є їхня близькість до міських центрів;

– визначення напрямів співпраці України й Організації економічного співробітництва та розвитку, головними серед яких є робота над законодавчим забезпеченням реформи децентралізації для приведення його у відповідність із нормами ЄС і світового співтовариства; розширення можливостей подальшого залучення передових міжнародних практик та стабілізації реформ політики;

– концептуальні засади розвитку сільських територій, зокрема, в напрямі побудови національної політики розвитку сільських територій на наукових засадах з одночасним урахуванням норм і вимог, що діють у розвинутих країнах світу, а саме: комплексність розвитку інфраструктури, модернізація та покращення технологічного оснащення аграрного сектору, створення сприятливих умов для розвитку малих і середніх підприємств, залучення інвестицій, вирішення проблем освіти, соціальної підтримки населення, екології, а також забезпечення соціальної справедливості та участі місцевого населення в процесі прийняття рішень.

Практичне значення й впровадження результатів дослідження.

Практичне значення роботи полягає в розробленні концептуальних підходів до формування ефективної системи державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації.

Основні положення, рекомендації та висновки дисертаційного дослідження були використані в роботі: Боярською територіальною громадою, де на практиці використовуються розроблені науково-практичні рекомендації

щодо відмінностей у формуванні підходів до регулювання розвитку сільських регіонів різних типів, зокрема, за наближеністю до великих міст, за стійкістю економічних показників, за наявним потенціалом розвитку (довідка про впровадження № 02-10/7483 від 29.11.2023 р.); Національною асоціацією сільськогосподарських дорадчих служб України та її членів при удосконаленні методичних засад діяльності при залученні сільського населення, професійних асоціацій у процеси прийняття рішень при формуванні та реалізації політики сільського розвитку, зокрема на місцевому рівні (довідка про впровадження № 156/Д від 16.11.2023 р.) та при розробленні Комплексної програми «Конкурентоспроможна Київщина» на 2022–2024 роки, в частині Напрями діяльності та заходи Комплексної програми «Конкурентоспроможна Київщина» на 2022–2024 роки (довідка про впровадження № 700/24/01/2023 від 17.11.2023 р.).

Теоретичні положення та практичні результати дисертації введені у навчальний процес Національного університету біоресурсів і природокористування України та використовуються у процесі розроблення навчальних програм і викладання навчальної дисципліни «Економічне управління сільським розвитком» для здобувачів освіти спеціальності 051 «Економіка» (довідка про впровадження № 158/1-2 від 30.10.2023 р.)

Основний зміст роботи

Зміст дисертації О. В. Мірошніченка відповідає меті та завданням дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Зміст роботи викладено стисло, логічно, аргументовано.

У вступі дисертації (с. 14–21) обґрунтовано актуальність теми, визначено мету та завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано практичне і теоретичне значення основних положень дисертації, її наукову новизну та апробацію.

Перший розділ дисертації присвячено поглибленому аналізу наукової літератури та теоретико-методичних засад державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації.

Зокрема, послідовно і детально встановлено, що в історичному аспекті розвиток децентралізації набув важливості в XIX – на початку XX ст. Однак, з часом, наукові підходи до державного регулювання сільського розвитку стали більш складними та враховують різноманітні аспекти, зокрема широке залучення громадян до управління територіями власного проживання, самостійного вирішення питань місцевого значення на користь територіальної громади, усунення диспропорцій та архаїзмів застарілої системи розбудови адміністративно-територіального устрою, пошук шляхів до розширення прав низових органів управління (с. 23–45).

Адаптація методичних підходів до державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації відповідно до цілей збалансованого розвитку, здійснена автором, показала необхідність враховувати тенденції посилення регулюючого впливу держави на економічні процеси (с. 39–47) для забезпечення державного регулювання макроекономічних тенденцій і економічних циклів.

У рамках дослідження автором визначено, що є пряма залежність між економічною політикою держави й рівнем розвитку ринкових відносин. Причому ця залежність має прямо пропорційний характер, тобто чим більш розвинені ринкові відносини, тим більший державний вплив на розвиток і формування ринкових механізмів і регуляторів (с. 48–62).

Визначено, що потрібно прогнозувати та мінімізувати наслідки всіх можливих негативних впливів, пов'язаних із запровадженням ринкового обігу сільськогосподарських земель, а також мінімізувати наслідки кризової ситуації, в якій опинилася економіка України (с. 63).

Доведено, що держава допомагає формуванню конкурентоспроможних господарюючих суб'єктів, які в змозі працювати на внутрішньому і світовому ринках в умовах жорсткої конкуренції (с. 65–86).

У другому розділі автор переконливо доводить, що міські та сільські території пов'язані між собою різними типами зв'язків, що часто перетинають традиційні адміністративні кордони. Ці взаємодії можуть включати: демографічні особливості, ринок праці, державну службу й екологічні міркування. Вони не обмежуються потоками локального ринку праці з центром у місті та включають двонаправлені відносини з функціональними зв'язками між селом і містом. Також обґрунтовано, що кожен тип взаємодії охоплює різну географію, утворюючи «функціональну область» (с. 87–116). Автором критично подано аналіз викликів, тенденцій і можливостей для сільського розвитку країн-учасниць Організації економічного співробітництва та розвитку (с. 117–152).

У третьому розділі дисертації розроблено комплекс практичних заходів, спрямованих на подальшу реалізацію перспективних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні (с. 153–203).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація та представлені наукові праці, де висвітлено основні наукові результати дисертаційного дослідження, не містять порушень академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, а також фальсифікації. Дисертація оформлена узгоджено з нормативними вимогами та відповідними стандартами щодо дотримання системного викладення матеріалу. Дисертація написана державною мовою, їх притаманний як науковий, так і літературний стиль викладення матеріалу. Безпосередньо текстова частина дисертації переважно позбавлена граматичних і орфографічних помилок, технічних недоліків. Таким чином, базові положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються завершеністю, послідовністю і аргументованістю.

Повнота викладу основних результатів в опублікованих працях

Базові наукові положення та результати дисертації відображені в 11 наукових працях, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України та 5 тез наукових доповідей.

Таким чином, основні наукові положення, методичні розробки та результати, одержані у процесі дослідження, доповідалися й отримали схвальні відгуки на конференціях різного рівня.

Дискусійні положення та зауваження

Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію О. В. Мірошніченка, яка виконана на достатньо високому науковому рівні, слід висловити деякі зауваження, які відносяться до дискусійних питань та побажань:

1. Автором розглядаються прояви науково-теоретичних засад державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації, зокрема, на рис. 1.3 (с. 29) автор виокремлює напрями щодо передачі владних повноважень, ресурсів і повноважень для надання державних послуг із визначених сфер від центрального до нижчих рівнів влади, галузевих управлінь підвідомчих центральним органам влади й агенціям без наведення та пояснення різниць між цими підходами.

2. У першому розділі дисертації автор вдається до надмірного цитування результатів досліджень інших фахівців з піднятої проблематики без належної критичної їх оцінки. У цій відповідності слід було б автору в тексті роботи достатньою мірою приділити належну увагу поясненню впливу механізмів державного регулювання соціально-економічних процесів сільського розвитку в умовах децентралізації.

3. Автором при визначені особливостей сприяння сільського розвитку в умовах децентралізації досліджено еволюцію наукової думки щодо поліпшення умов децентралізації, що формують нову специфіку державного регулювання в окресленій площині, але бажано було б доповнити вирішення даної проблематики інструментами державного регулювання, враховуючи принципи прозорості конкуренції, забезпечення умов і стандартів для покращення якості життя населення та збалансованого природокористування.

4. У підрозділі 2.1 (с. 87–74) – аналіз стану сільського розвитку України та підходи до визначення і класифікації сільських територій у країнах ОЕСР автором не наведено аналітичної інформації та висновків з положень щодо

вдосконалення регуляторної політики держави у напрямі створення умов рівноправного розвитку та застосування інструменту, що міг би точніше розмежовувати сільські території та визначати спільні проблеми і можливості для удосконалення методів регулювання. Присутність даних досліджень у дисертації значно покращило б рівень обґрунтування наукових висновків, щодо забезпечення регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації.

5. На с. 117 здобувачем розкрито проблематику щодо потреби розрахунку показників продуктивності сільських регіонів, які впливають на національні показники, але не наведено проблематику життєздатності фірм у сільських регіонах, яка може залежати від їхньої порівняно високої продуктивності, оскільки вони мають компенсувати вищі транспортні витрати, ніж міські. Пояснення цього питання дозволило б більш обґрунтовано визначити інструменти державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації.

Вказані дискусійні положення та побажання відображають власну наукову позицію офіційного опонента і не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

Загальний висновок

Дисертація на тему: «Державне регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації» є цілісною завершеною, самостійно виконаною науковою працею, яка має вагому наукову новизну, значний науковий та практичний інтерес та вирішує важливе наукове завдання щодо обґрунтування теоретичних і методичних положень регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації. Зважаючи на актуальність вирішених в дисертації завдань, отриманих наукових висновків, теоретично обґрунтованих принципових наукових положень, використаних сучасних методів наукових досліджень та підтвердженої практичної значимості можна стверджувати, що дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України

від 23.03.2016 р. № 261 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її автор – Мірошниченко Олександр Вікторович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент
**професор кафедри
менеджменту імені І. А. Маркіної
Полтавського державного
аграрного університету,
доктор економічних наук,
професор**

Микола ЗОСЬ-КІОР

